

BEVEZETŐ

Az oktatási jogok biztosának és fiatal, tehetséges munkatársainak kihívást jelent, hogy meghonosítható-e egy olyan új intézmény a magyar közjogi rendszerben, amelynek sem Magyarországon, sem Európában nincs előzménye. Az ombudsman-típusú intézmények egyik sajátossága, hogy az állam hozza létre azért, hogy az állampolgárokat védje az állami hatóságokkal szemben. Az oktatási jogok biztosa esetén további sajátosság, hogy nem elsősorban az állami hatóságok, hanem a közszolgáltatást nyújtó oktatási intézmények jogsértő döntéseit, intézkedéseit vizsgálhatja. Következésképpen az oktatási jogok biztosa mindig a gyengébbek oldalán áll, akiket a jog és nem a politika eszközeivel véd. Hatékonyágát – személyes kvalitásain túl – a politikától való függetlensége határozza meg.

Az oktatási jogok biztosának eljárásait befolyásolja az oktatási területek eltérő jellegzetessége. A felsőoktatási jogok érvényesülése érdekében folytatott tevékenységünk a klasszikus ombudsman-szerepnek felel meg. Ezekben az ügyekben elsődlegesen az egyetemek, a főiskolák jogalkalmazását, eseti döntéseit vizsgáljuk. A felsőoktatási intézmények autonómiájához tartozik, hogy számos eljárást saját normarendszerben szabályozhatnak. Döntéseikre, intézkedéseikre jellemző az írásbeliség, ezért vizsgálataink többségénél álláspontunk kialakításához elegendő támpontot nyújtottak a dokumentumok. A közoktatással kapcsolatos ügyek vizsgálatakor eljárásunk egyeztetés-jellege a meghatározóbb. A közoktatási és szakképzési intézmények döntéseire, de különösen intézkedéseire kevésbé jellemző az írásbeliség, belső normáikban gyakran keverednek a pedagógiai és a jogi elemek, illetve ezek nincsenek mindig összhangban a felsőbb szintű szabályokkal. Ezért az egyeztetéssel – a konkrét jogsértés orvoslásán túl – az egyes oktatási szereplőknek mind a konkrét ügyben, mind pedig a jövőben való együttműködését is igyekszünk elősegíteni.

Annak érdekében, hogy az oktatási szereplők bizalommal forduljanak ahhoz az intézményhez, amelytől érdemi segítséget várnak jogaik érvényesítéséhez, pártatlan és tisztességes eljárást kell lefolytatni. A panasz kivizsgálásakor minden esetben nyilatkozatot kérünk a másik féltől is, csak ezután alakítjuk ki jogi álláspontunkat, amelyből ki kell derülnie, hogy minden lényeges elemet figyelembe vettünk és elemeztünk. Minden esetben arra törekszünk, hogy érvelésünk – a jogban kevésbé jártas állampolgár számára is – érthető, ugyanakkor jogilag megalapozott legyen. Ez csak úgy valósítható meg, ha az eljárásban csak jogi szempontokat mérlegelünk, és nem tesszük lehetővé, hogy egyéb érdekek befolyásolják tevékenységünket.

Az ombudsman-típusú intézmények jellemző intézkedési lehetősége a kezdeményezés, illetve az ajánlás megfogalmazása. Ezekhez nem kapcsolódik jogi kényszer, vagyis a megszólított intézmények nem kötelesek az abban foglaltakat végrehajtani. Eljárásunknak végig tekintettel kell lennie erre a sajátosságra. Az egyik legfontosabb teendőnk, hogy tanulói jogokról, pedagógusjogokról, szülők jogairól nyílt, őszinte és szakmailag megalapozott párbeszédet folytassunk. Az egész folyamatnak azt a célt kell szolgálnia, hogy a felek sajátjuknak érezzék az eljárás eredményeként megszülető kezdeményezés, illetve ajánlás tartalmát,

elfogadják a javasolt – az egyeztetés folytán az ő közreműködésükkel létrejött – megoldást, és azt önként, jogi kényszer nélkül valósítják meg. 2000-ben 35, 2001-ben 51, 2002-ben 41 kezdeményezést, illetve ajánlást tettünk. A 2002. évben tett intézkedéseinket – 2 kivétellel – elfogadták a címzettek.

Nem az a baj, ha az oktatási intézményekben konfliktusok keletkeznek, hanem az, ha ezek feloldására nincs lehetőség és szándék. Az ilyen esetekre dolgoztuk ki eljárásunk különleges elemének, a személyes egyeztetésnek az elveit. Ezek alkalmazásával a konfliktusban érintettek közreműködésünkkel, együttesen tárják fel az eset körülményeit. A mi szerepünk az, hogy biztosítsuk a hatékony megbeszélés kereteit és megvilágítsuk az ügy jogi hátterét. Az egyeztetést úgy szervezzük, hogy a feleknek elegendő ideje legyen egymás véleményének meghallgatására. A személyes egyeztetés elősegíti, hogy jogsértés megállapítása esetén közösen találjuk meg az orvoslás lehetséges formáit, így a konfliktusban érintettek hozzájárulhatnak a megoldáshoz. Rajtuk is múlik tehát, hogy milyen megállapodás születik, azt a sajátjuknak érezhetik. Meggyőződésünk, hogy az ilyen egyeztetés növeli az önkéntes jogkövetés valószínűségét, hiszen a közösen kialakított álláspont tartósabb eredményre vezethet, mint egy olyan hatósági határozat, amelynek jogi kényszerrel szereznek érvényt. A konfliktuskezelés ezen kulturált és hatékony formája megteremtheti az igényt, hogy az oktatási intézmények helyben is kialakítsanak hasonló fórumokat. A hozzánk eljuttatott ügyekből az a következtetés feltétlenül levonható, hogy a legtöbb jogsértéshez társul a méltóság sérelme is. A személyes egyeztetés intézményét azért tartjuk hatékony eszköznek a konfliktusok feloldásában, mert lehetőséget biztosít a feleknek arra, hogy méltóságuk sérelme nélkül záruljon az ügy. Ezért továbbra is különös gondot kívánunk fordítani arra, hogy az általunk lefolytatott eljárás végén minden érintett úgy érezze, megérte odafigyelni a másik félre, megérte közösen megtalálni a jogszerű megoldást, érdemes volt a másik fél jogainak tiszteletben tartásával feloldani a konfliktust. Ennek a kultúrának a képviselője az intézményekben is kedvező légkört teremthet. A következő években a fentebb vázolt elvek és értékek mentén kívánjuk folytatni tevékenységünket.

Az elmúlt években több olyan szociológiai vizsgálatot kezdeményeztünk, amelyek eredményeiről párbeszédet folytattunk és folytatunk a jövőben is. Az egyik vizsgálat az iskolai konfliktusok természetét tárta fel, rámutatva a jogalkotási és jogalkalmazási hiányosságokra. Annak érdekében, hogy az oktatás szereplőinek segítséget nyújthassunk a konfliktusok feloldásához, illetve a későbbi jogsérelmek elkerüléséhez, civil szervezetekkel közösen 2003-ban megjelentetünk egy kiadványt, amelyben összegyűjtjük azokat a konfliktuskezelő technikákat, amelyeket a pedagógusok és a tanulók már sikerrel működtetnek. A másik vizsgálat feltérképezte az iskolák és a szülők kapcsolatainak rendszerét. A harmadik vizsgálat a más fogyatékkal élő tanulók helyzetéről ad képet. A következő időszakban ezen vizsgálatok megállapításait kívánjuk szakmai rendezvények napirendjére tűzni és az oktatás számos szereplőjével és közösségeivel megvitatni. Ezzel kívánunk hozzájárulni a jogok jobb megismeréséhez, a jogsértő helyzetek elkerüléséhez, illetve segítséget nyújtani a bekövetkező konfliktusok jogszerű feloldásához. A 2003-as esztendő a fogyatékosok európai éve lesz. Ebből az alkalomból nemzetközi konferencia szervezését tartjuk indokoltnak. A

konferencia célja felkérni a helyi civil szervezeteket, családokat, intézményeket arra, hogy helyi rendezvényeket szervezzenek, amelyeken megvitatják mindazon gondokat, amelyekkel szembesülnek. Az így összegyűjtött észrevételek alapján vállaljuk egy olyan kiadvány megjelentetését, amely segíti a fogyatékossgal élő gyermekeket és szüleiket jogaik és lehetőségeik megismerésében.

Folyamatos feladatunknak tekintjük ismertté és könnyen hozzáférhetővé tenni az általunk nyújtott szolgáltatást. Az éves beszámoló közzététele mellett a nyomtatott és az elektronikus sajtó útján is rendszeresen tájékoztatjuk a nyilvánosságot. Számos sajtótermékben jelent meg tanulmány, előadás vagy tájékoztatás munkánkról, ügycsoportokról, tapasztalatainkról. 2001. március 15-től hivatalunk a www.oktbiztos.hu címen az interneten is elérhető magyar és angol nyelven, illetve a legfontosabb információk a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek nyelvén is hozzáférhetők. Itt is megtalálható éves beszámolónk, az érdeklődők tájékozódhatnak rendezvényeinkről, a hivatal munkatársairól, elérhetőségeinkről. Hivatalunk honlapja, elektronikus levélcíme ismertségének növekedését jelzi, hogy 2000-ben a panaszok mindössze öt százaléka érkezett e-mail útján, 2001-ben ez az arány megközelítette az egyharmadot, 2002-ben pedig a 711 ügy fele érkezett elektronikus formában. Annak érdekében, hogy vak és gyengénlátó oktatási szereplők is igénybe vehessék hivatalunk eljárását, a tevékenységünkről szóló összefoglaló tájékoztatót, valamint a 2000. és a 2001. évi beszámolónkat elkészítettük Braille-írásos változatban is. Folytattuk azt a gyakorlatot, hogy évente két-három alkalommal kétnapos kihelyezett hivatali ügyintézését tartunk. 2002-ben Kalocsán és Sopronban szerveztünk nyílt napokat, mindkét településen civil szervezetek voltak a segítők. Fórumokon találkozunk pedagógusokkal, diákokkal, szülőkkel, valamint egyetemi, főiskolai hallgatókkal. Panasznap keretében tesszük lehetővé, hogy a helyi lakosok személyesen adják elő panaszukat, tegyék fel az oktatással kapcsolatos kérdéseiket.

A hivatal függetlenségét, a hozzánk forduló személyes adatainak védelmét szolgálja, hogy a hozzánk érkező panaszokat elkülönített rendszerben iktatjuk, amelybe rajtunk kívül senki nem tekinthet be. A hozzánk érkezett leveleket a központi postabontó érintetlenül továbbítja, azokat hivatalunkban bontjuk fel. A hivatal könnyen megközelíthető helyen, az Oktatási Minisztérium magasföldszintjén található, kissé elkülönülve a minisztérium egyéb egységeitől. Nyolc, jól felszerelt helyiséggel rendelkezünk, a panaszosok igény szerint külön helyiségben beszélhetnek a munkatársakkal. Hivatalunk technikai eszközökkel jól ellátott, a kulturált munkavégzéshez szükséges minden feltétellel rendelkezünk. Az oktatási jogok biztosá mellett hét ügyintéző foglalkozik a panaszokkal, tevékenységünket egy adminisztratív munkatárs segíti. A kollégák közül egy pedagógus, három jogász végzettségű, hárman pedig pedagógus és jogász végzettséggel egyaránt rendelkeznek. Külön fogadóóránk nincs, előzetes bejelentkezés alapján hivatali időben fogadjuk a panaszosokat, amennyiben szükségesnek mutatkozik, hivatali idő után is rendelkezésükre állunk.

Munkánk kezdete óta különös gondot fordítunk arra, hogy a hivatal függetlensége a jogszabályi keretek között teljes mértékben érvényesüljön. A

2002. esztendőben néhány ponton változott az oktatási jogok biztosára vonatkozó jogi szabályozás. A kormányváltást követően az Országgyűlés módosította a közoktatási törvényt. Ennek egyik eleme, hogy az oktatási jogok biztosának személyére a miniszter tanácsadó testülete, az Országos Köznevelési Tanács (OKNT) tesz javaslatot. Az oktatási miniszter feladata is változott e kérdésben, ugyanis az OKNT javaslatára nevezi ki és menti fel az oktatási jogok biztosát. A közoktatási törvény módosítását a hivatal széleskörű függetlensége irányába tett első lépésnek tartjuk, tekintettel arra, hogy az oktatási miniszter megosztotta a kinevezés jogát a szakmai szervezeteket tömörítő tanáccsal, korlátozva ezáltal korábbi döntési szabadságát. A pályázati eljárás eredményeként az OKNT a posztot betöltő jelöltnek szavazott további bizalmat és javasolta őt a miniszternek, aki a javaslatot elfogadta, és az oktatási jogok biztosát megerősítette hivatalában. Az igazi nyertesek azonban a tanulók, tanárok, szülők, oktatók, hallgatók, akik megérdemlik, hogy megerősített jogbiztos segítse oktatási jogaik érvényesítését. A jogalkotó szándékán múlik, hogy további garanciákkal biztosítja-e az oktatási jogok biztosának függetlenségét, az ehhez szükséges tapasztalatokat rendelkezésre bocsátjuk.

A bizalom egyértelmű jele, hogy a régi-új oktatási biztos a korábban elkezdett munkáját folytathatja. Közös érdek, hogy általános bizalom övezze hivatalát, mert a jog ebben a közegben tud érvényesülni. Ez nemcsak a hétköznapi munkájával, hanem az oktatási szféra valamennyi szereplőjével folytatott folyamatos párbeszéddel alakítható ki, amelynek nincs, de nem is lehet napi politikai tartalma. Ám komoly politikai, demokratikus üzenete mégis van: a jog uralmának elfogadása.